

УДК 657.633:005.71_022.51
JEL classification: M210; M420

Черкашина Тетяна, Іваннікова Олена

ВДОСКОНАЛЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ЯК ОСНОВНОЇ СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню проблем створення та пошуків шляхів вдосконалення системи внутрішнього контролю на малих підприємствах з будь-якими рівнем доходу та кількістю зайнятих працівників. Доведено практична значимість системи внутрішнього контролю на підприємствах всіх форм власності. Акцентовано увагу на необхідності тестування якості ведення бухгалтерського обліку. Запропоновано універсальну схему виявлення недоліків та шкалу оцінки системи бухгалтерського обліку. Проведено тестування системи бухгалтерського обліку на десяти малих підприємствах Одеської області. При побудові тесту, як основного елементу системи внутрішнього контролю підприємства, враховано практичні аспекти контролю документообігу та елементи кадрової політики бухгалтерів. Зазначена важливість оперативності відображення в обліку усіх документів. За результатами проведеного дослідження визначено незадовільний стан бухгалтерського обліку та неефективність системи внутрішнього контролю на 60% підприємствах досліджуваної вибірки, спричинені типовими помилками та недоліками ведення обліку. Доведено, що налагодженню облікової системи малого підприємства сприятиме його проведення в комплексі з аналізом інших складових системи внутрішнього контролю – організаційною структурою та специфічними контрольними процедурами. Зауважено, що регулярне забезпечення професійною інформацією щодо новацій у законодавстві є важливим фактором впливу на якість ведення обліку. Розглянуто приклади систем внутрішнього контролю на функціонуючих підприємствах. Відмічено рівнозначність негативного впливу (матеріальних втрат, упущених вигід) неякісної системи внутрішнього контролю та її відсутності.

Ключові слова: мале підприємство, внутрішній контроль, система бухгалтерського обліку, документообіг, якість, тестування та оцінка.

Cherkashyna Tetiana, Ivannikova Olena

IMPROVEMENT OF ACCOUNTING AS THE MAIN COMPONENT OF THE INTERNAL CONTROL SYSTEM AT THE ENTERPRISE

Abstract. The article is devoted to exploring the problems of creating and finding ways to improve the internal control system for small businesses with any income level and the number of employees employed. The practical significance of the system of

internal control at enterprises of all forms of ownership has been proved. Emphasis is placed on the need to test the quality of accounting. A universal flaw detection scheme and scale of accounting system has been proposed. Testing of the accounting system at ten small enterprises of the Odessa region has been conducted. The development of the test, as a basic element of the internal control system of the enterprise considers the practical aspects of document control and elements of personnel policy of accountants. The importance of promptness of accounting of all documents has been noted. According to the results of the conducted research, the unsatisfactory state of accounting and inefficiency of the internal control system in 60% of the enterprises of the surveyed sample, caused by typical mistakes and deficiencies of accounting, have been determined. It has been proved that the establishment of a small business accounting system will be facilitated by its carrying out in combination with the analysis of other components of the internal control system – organizational structure and specific control procedures. It is stressed that regular provision of professional information on innovations in the legislation is an important factor in influencing the quality of accounting. Examples of internal control systems at functioning enterprises have been considered. The equivalence of the negative impact (material losses, lost profits) of poor quality internal control system and its absence has been noted.

Keywords: small business, internal control, accounting system, workflow, quality, testing and evaluation.

Черкашина Татьяна, Иванникова Елена

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА КАК ОСНОВНОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ СИСТЕМЫ ВНУТРЕННЕГО КОНТРОЛЯ НА ПРЕДПРИЯТИИ

Аннотация. Статья посвящена исследованию проблем создания и поисков путей совершенствования системы внутреннего контроля на малых предприятиях с любыми уровнем дохода и количеством занятых работников. Доказана практическая значимость системы внутреннего контроля на предприятиях всех форм собственности. Акцентировано внимание на необходимости тестирования качества ведения бухгалтерского учета. Предложена универсальная схема выявления недостатков и шкала оценки системы бухгалтерского учета. Проведено тестирование системы бухгалтерского учета на десяти малых предприятиях Одесской области. При построении теста, как основного элемента системы внутреннего контроля, учтено практические аспекты контроля документооборота и элементы кадровой политики бухгалтеров. Отмечена важность оперативности отражения в учете всех документов. По результатам проведенного исследования определены неудовлетворительное состояние бухгалтерского учета и неэффективность системы внутреннего контроля на 60% предприятиях исследуемой выборки, вызванные типичными ошибками и недостатками ведения учета. Доказано, что налаживанию учетной системы малого предприятия будет способствовать его проведение в комплексе с анализом других составляющих системы внутреннего контроля – организационной структурой и специфическими контрольными процедурами. Замечено, что регулярное обеспечение

профессиональной информацией относительно новаций в законодательстве является важным фактором влияния на качество ведения учета. Рассмотрены примеры систем внутреннего контроля на функционирующих предприятиях. Отмечена равнозначность негативного воздействия (материальных потерь, упущенных выгод) некачественной системы внутреннего контроля и ее отсутствия.

Ключевые слова: малое предприятие, внутренний контроль, система бухгалтерского учета, документооборот, качество, тестирование и оценка.

DOI: 10.32680/2409-9260-2019-6-269-194-208

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями. Особливостями системи внутрішнього контролю на малому підприємстві, на відміну від холдингів, корпорацій та великих фірм, є обмеженість фінансових та людських ресурсів для забезпечення її ефективного функціонування. Досить часто система внутрішнього контролю як організаційний самостійний елемент відсутня взагалі на підприємстві. Керівники малих підприємств починають розуміти важливість внутрішнього контролю вже після настання негативних фінансових наслідків, що були спричинені його відсутністю. У проведених дослідженнях, ми спробували акцентувати увагу бухгалтерів-практиків на найбільш розповсюджених помилках ведення обліку, що були виявлені під час проведення тестування системи бухгалтерського обліку малих підприємств Одеської області.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких покладений початок вирішенню даної проблеми і на які спирається автор. Проблеми контролю в системі управління знайшли відображення у працях вітчизняних та іноземних науковців таких як: М. І. Бондар [1], В. В. Бурцев [2], Л. В. Дікань [3], М. Д. Корінько [4], В. Ф. Максимова [5], М. В. Мельник [6].

Так, професор М. І. Бондар у своїх дослідженнях зазначає, що задля успішного функціонування підприємства, підвищення рівня рентабельності, збереження та збагачення його активів необхідний налагоджений механізм управління, найважливішим елементом якого є повсякденний внутрішній контроль [1].

В. В. Бурцев розкриває основні напрямки удосконалення внутрішнього контролю на підприємстві і зазначає, що за відсутності внутрішнього контролю, як відділу або структури підприємства, необхідно включати здійснення контролю у функції будь-якої відповідальної особи, але не ігнорувати його відсутність на підприємстві [2, с. 48].

Значну увагу приділено організації внутрішнього контролю у роботах Л. В. Дікань. Автор зазначає, що система внутрішньогосподарського контролю підприємства складається із: бухгалтерського контролю, адміністративного, внутрішнього аудиту та громадського контролю [3, с. 8].

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Питання організації системи внутрішнього контролю активно дискутуються науковцями [4; 5; 6], зокрема, в дослідженнях проблемних питань внутрішнього контролю розкрито основні аспекти внутрішнього контролю. Проте деякі проблеми не вирішені й досі, багато аспектів мають дискусійний характер. Одним з таких питань, вважаємо, є створення ефективної системи внутрішнього контролю на малих підприємствах з будь-якими рівнем доходу та найменшою кількістю зайнятих працівників. Адже, як показує практика, саме на таких невеликих підприємствах будь-яка форма контролю часто відсутня взагалі.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Мета статті – довести практичну значимість та розробити рекомендації до побудови універсальної схеми виявлення недоліків системи внутрішнього контролю на малих підприємствах.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Вивченню проблемних аспектів внутрішнього контролю на підприємстві присвятила багато праць професор В. Ф. Максимова, зокрема, пошуку системного підходу до розвитку внутрішнього контролю та особливостям побудови внутрішнього контролю на малих підприємствах [5].

Погоджуємося з професором В. Ф. Максимовою, що контроль – це система, яка відображає реальність управління підприємством. Зміст його полягає в системному спостереженні та перевірках об'єкта з метою виявлення негативних та закріплення позитивних сторін функціонування [5, с. 11].

Професор В. Ф. Максимова у своїй роботі зазначає, що контроль – це завжди рішення двоєдиного завдання: зняти негативне та закріпити позитивне, зробивши його нормою діяльності. Найбільш повно він проявляється на стадії виконання управлінських рішень, видаючи інформацію, необхідну для подальшого управління. В процесі контролю встановлюють законність управлінських рішень, їх доцільність та раціональність [5, с. 11].

На думку Л. В. Дікань поняття «внутрішній контроль» – це система контрольних процедур, план і методи управління об'єктом з

метою ефективного ведення бізнесу, захисту активів, попередження помилок, правильності облікових проводок і своєчасне подання фінансової інформації [3, с. 8].

М. Д. Корінко у своїх дослідженнях зазначає, що внутрішній контроль – це система заходів, організованих керівництвом підприємства, що здійснюються з метою найбільш ефективного виконання усіма працівниками своїх обов'язків при здійсненні господарських операцій. Внутрішній контроль визначає законність цих операцій та їх економічну доцільність для підприємства [4, с. 72]. Варто зазначити, що одна група науковців [2; 3; 5] вважає, що контроль встановлює законність управлінських рішень, а друга група науковців [4; 6] підкреслює, що контроль має бути організований керівництвом підприємства з метою ефективного виконання своїх обов'язків працівниками.

М. В. Мельник розглядає внутрішній контроль як процес, спрямований на одержання достатньої впевненості в тому, що економічний суб'єкт забезпечує:

- а) ефективність і результативність своєї діяльності, у тому числі досягнення фінансових та операційних показників, збереження активів;
- б) вірогідність і своєчасність бухгалтерської (фінансової) й іншої звітності;
- в) дотримання чинного законодавства, у тому числі при здійсненні фактів господарського життя й веденні бухгалтерського обліку [6, с. 328].

Під час проведення дослідження, нами було проведено тестування системи бухгалтерського обліку як основної складової системи внутрішнього контролю на малих підприємствах харчової промисловості Одеської області, за результатами якого були виявлені типові помилки в бухгалтерському обліку.

Виробниче підприємство, 25 працюючих, середньорічний дохід 15 млн. грн., форма обліку – журнально-ордерна (автоматизація обліку відсутня), бухгалтерська служба представлена єдиним бухгалтером. Єдине джерело внутрішнього контролю – керівник, який багато часу проводить на виробництві та спілкуючись з клієнтами та постачальниками. При інвентаризації залишків на рахунках було виявлено сальдо у розмірі 75000 грн. на початок року на рахунок 714 «Дохід від операційної курсової різниці». Як виявилось, сальдо вже чотири роки є перехідним. Тобто, у фірми на рахунок дійсно є валюта, курсові різниці обліковуються, чому сальдо не переноситься на рахунок обліку фінансових результатів наприкінці періоду, порушуючи

усі принципи бухгалтерського обліку, невідомо. Наслідки для фірми, якби ця помилка була виявлена при податковій перевірці, неприємні – 25% штрафу, сплата самого податкового зобов'язання з податку на прибуток, нарахування пені за останні три роки, коригування нерозподіленого прибутку та подання уточнюючих декларацій. Але при самостійному виправленні помилки можна сплатити штраф у розмірі лише 5%.

Другий приклад дослідження, підприємство те, що зазначене вище, перевірка Державної служби України з питань праці. Помилка – не нарахування індексації 22 працівникам. Штраф – 10 мінімальних зарплат за кожне порушення (на 2018 рік ця сума становить: $3723 \times 10 = 37230$, за 22 працівників штраф складає 819060,00 грн.). Відчутна сума для будь-якого підприємства, особливо для того, що ми навели із реальної практики вище, для якого сума нарахованих штрафів складає 6% річного доходу.

Як бачимо, робота бухгалтерської служби не може вважатися ефективною у такому випадку, необхідно зазначити, що бухгалтер мав значний досвід роботи (понад 20 років!), та відрізнявся деякою прискіпливістю в документообігу (наприклад, на підприємстві регулярно велися журнали реєстрації довіреностей та вхідних/вихідних документів), проте значним та важливим моментам не приділено належної уваги. Безперечно, негативним фактором була одноосібність бухгалтерської служби, велика довіра керівника до бухгалтера та відсутність будь-якого зовнішнього контролю.

Наступний приклад, досліджуване підприємство, яке входило до складу холдингу, мало службу внутрішньої безпеки та внутрішнього контролю, вид діяльності – імпорт товарів. Коли виконавчий директор декілька днів не виходив на зв'язок, колеги почали турбуватися та звернулися до поліції по факту зникнення особи. А ще через кілька тижнів причини зникнення стали зрозумілими, коли посипалися претензії від покупців через недопостачання великих партій товару, водночас за даними обліку видаткові накладні були виписані, кредиторської заборгованості не обліковувалося. Внутрішнє службове розслідування дещо прояснило ситуацію, але на жаль, запізно. Виконавчий директор, що працював на підприємстві майже рік, перебуваючи у злочинній змові з водієм, поступово вивіз товар на декілька мільйонів гривень у невідомому напрямку по документах, що виписувалися на реальних покупців та реальні замовлення. Як часто буває, щоденного контролю за поверненням первинних документів від покупців не було, до речі, його майже неможливо організувати при

роботі з великими фірмами, в яких візування документів проходить декілька етапів, і повернення документів «день у день» неможливе. Звичайно, вважаємо, що значну роль у сприянні скоєнню такої масштабної крадіжки відіграла система менеджменту та внутрішнього контролю, за якої контролю за рішеннями виконавчого директора як такого не було, а також відсутність регулярного контролю за своєчасним виконанням замовлень.

Тобто, менеджер отримує замовлення від клієнта, про що стає відомо виконавчому директору. За наявності необхідного товару директор дає команду на підготовку документів на його вивіз (товари списуються з обліку), водій – співучасник злочину (який звільнився за власним бажанням, через кілька днів після зникнення директора) вивозить його у невідомому напрямку, реальний клієнт товар не отримує, проте ніхто не б'є на сполох, тому що клієнт не очікує товар в конкретний день – зазвичай, великі партії товару дуже часто не знаходяться на складі, їх очікують із-за кордону, тому час від отримання замовлення до отримання клієнтом товару займає від тижня до кількох місяців.

Проте, якби така проста процедура, як бухгалтерська звірка з підписанням акту звірки, проводилися щомісяця, факт наявності таких відхилень в обліку виявили б значно раніше, і можливо було б запобігти подальшій крадіжці та притягнути винних до відповідальності.

Наслідки для підприємства: окрім матеріальних збитків у розмірі викраденого товару, підприємство отримало претензії від покупців на повернення авансів (більшість товару поставляється на умовах часткової або повної передплати) та штрафи за несвоєчасне виконання зобов'язань з поставки товару, що були передбачені договорами.

Усі вищенаведені ситуації дають зрозуміти, що і неякісна система внутрішнього контролю, і її відсутність, є майже однаково небезпечними для підприємства. Контроль, що проводиться лише формально чи не проводиться взагалі, не може убезпечити фірму від матеріальних втрат та упущених вигод, бо надзвичайні ситуації завжди виникають у найбільш неочікуваний та недоречний момент.

Отже, немає сумнівів, що внутрішній контроль вкрай необхідний на будь-якому підприємстві, незалежно від форми власності, організаційної структури, розміру, кількості працюючих.

Система внутрішнього контролю складається з трьох компонентів [1, с. 92]: середовище контролю, система бухгалтерського обліку та власне незалежних процедур перевірки.

1. Середовище контролю об'єднує заходи і записи, які характеризують загальне ставлення керівництва і власників підприємства до діючої системи внутрішнього контролю.

До факторів середовища відноситься:

- а) організаційна структура підприємства і методи розподілу функцій управління і відповідальності;
- б) діяльність керівництва (власників) клієнта;
- в) політика керівництва та методи управління;
- г) кадрова політика і практика, порядок розподілу обов'язків.

2. Система бухгалтерського обліку – це порядок процедур на підприємстві, шляхом яких бухгалтерські операції оформлюються в регістрах бухгалтерського обліку. Така система визначає, збирає, аналізує, підраховує, класифікує, записує, підсумовує і надає інформацію про операції та інші заходи.

3. Незалежні процедури перевірки – це контрольні процедури, які використовуються для визначення того, чи були фінансово-господарські операції клієнта належним чином санкціоновані, правильно оформлені і відображені в облікових регістрах, а також чи всі помилки в процесі ведення справ і реєстрації даних по них виявляються максимально швидко. Якісні регулярні процедури контролю дають упевненість у тому, що активи будуть захищені, діяльність підприємства відповідає чинному законодавству, а фінансова інформація, яка надходить з облікової системи, є надійною.

Перед побудовою системи внутрішнього контролю, або перед її реорганізацією, важливо виявити слабкі місця та недоліки, яким варто приділити особливу увагу. У процесі дослідження, нами було розроблено тест якості ведення бухгалтерського обліку як основного елемента системи внутрішнього контролю (табл. 1).

Таблиця 1

Тест системи бухгалтерського обліку малих підприємств

№ з/п	Зміст питання	Варіанти відповіді та їх оцінка
1	2	3
1	Чи затверджено на підприємстві графік документообігу та чи дотримуються його?	1. Не затверджено – 0 б. 2. Затверджено, але є відхилення від графіку – 2 б. 3. Графіка дотримуються – 5 б.
2	Скільки часу проходить від фактичного здійснення операції до її відображення в обліковій системі?	1. Більше 5 днів – 0 б. 2. 3-4 дні – 2 б. 3. До 2 днів – 5 б.

Продовження табл. 1

1	2	3
3	Як забезпечується зберігання документів після закінчення облікового періоду?	1. Їх точно не викидають – 0 б. 2. Зберігаються в ящиках у бухгалтерії – 2 б. 3. Зберігаються в архіві під замком – 5 б.
4	Чи проводиться річний перерахунок ПДФО та ПДВ?	1 Так – 5 б. 2. Ні – 0 б.
5	Як часто перевіряється фактична наявність первинних документів та правильність їх реквізитів?	1. Раз на рік – 0 б. 2. Раз на квартал – 3 б. 3. Раз на місяць – 5 б.
6	Як часто підприємство штрафують за несвоєчасно подану звітність / сплату податків?	1. Раз на рік або рідше – 5 б. 2. 2-3 рази на рік – 2 б. 3. Більше 3 разів – 0 б.
7	Чи є система преміювання/заохочення працівників бухгалтерії за результатами роботи за період (місяць, квартал)?	1. Так – 5 б. 2. Ні – 0 б.
8	Чи організовано регулярне інформаційне забезпечення професійною інформацією працівників бухгалтерії (періодика, інформаційні платформи)?	1. Так – 5 б. 2. Ні – 0 б.
9	Як часто працівники бухгалтерії проходять підвищення кваліфікації (семінари, вебінари, курси)?	1. Дуже рідко – 0 б. 2. Один-два рази на рік – 2 б. 3. Один-два рази на квартал – 5 б.
10	Чи повністю відповідають посадові інструкції працівників їх фактичним обов'язкам?	1. В основному не відповідають – 0 б. 2. В основному відповідають – 3 б. 3. Відповідають та регулярно переглядаються – 5 б.

Джерело: авторська розробка

Результати тестування системи бухгалтерського обліку малих підприємств, наведені в табл. 1, дозволяють визначити основні

проблеми та дають уявлення про загальний стан бухгалтерського обліку за допомогою 50-ти бальної системи оцінки (табл. 2).

Таблиця 2

**Шкала оцінки системи бухгалтерського обліку
за результатами тесту**

Оцінка, бали	Характеристика системи бухгалтерського обліку
40–50 балів	Система бухгалтерського обліку ефективна, налагоджена, виконує свої функції
30–39 балів	Основне завдання обліку виконується, проте є значні недоліки
20–29 балів	Система бухгалтерського обліку має значні відхилення від оптимальних значень, необхідно провести їх аналіз та вжити заходів задля їх усунення
11–19 балів	Система обліку має багато уразливих місць, потребує термінової реорганізації
0–10 балів	Система обліку надзвичайно ненадійна, великий ризик значних помилок. Необхідно провести внутрішній контроль на усіх ділянках обліку та приступити до побудови системи внутрішнього контролю.

Джерело: авторська розробка

При побудові даного тесту враховувалися як практичні аспекти контролю документообігу, так і елементи кадрової політики щодо бухгалтерів.

Чому важливий графік документообігу, хіба без нього працівники забудуть передавати документи до бухгалтерії чи на погодження керівнику? Звичайно ні, проте затверджений графік сприяє швидкості руху документів, і психологічно працівник відчуває більше відповідальності за виконання вимоги, якщо засвідчив ознайомлення з нею своїм підписом.

Надзвичайно важливим є оперативність відображення в обліку усіх документів. Забезпечити це день у день майже неможливо у сучасних реаліях (через віддаленість покупців від місця відвантаження товару, значну кількість документів, розгалужену організаційну структуру підприємства) проте чим більше часу проходить від моменту здійснення операції до її відображення в обліку, тим більша

вірогідність допущення помилок, втрати документу. Також порушується основна функція обліку – надання повної та правдивої інформації про фінансовий стан підприємства.

Необхідність забезпечення надійного зберігання документів очевидна, щонайменше три роки з дати складання податкової звітності, в якій враховувалися їх дані. Документи можуть зникнути як через службову недбалість, так і через злочинний намір, та спричинити спори з податковою службою, контрагентами, а процес відновлення їх може бути складним.

Вважаємо, що мета перерахунку ПДФО – виявити арифметичні помилки при розрахунку податку, а також установити правомірність застосування податкових соціальних пільг, що забезпечить уникнення штрафів при перевірці податкової служби. З цією ж метою проводиться перерахунок ПДВ на підприємствах, які здійснюють оподатковувані та неоподатковувані операції: розподілу підлягає тільки податковий кредит за товарами, роботами, послугами, необоротними активами, які одночасно використовуються і в оподатковуваних, і в неоподатковуваних операціях.

Вважаємо, що необхідною процедурою, якій приділяється замало уваги, є контроль наявності первинних документів та правильність їх реквізитів. Адже, саме первинний документ є основою для відображення в обліку господарської операції. На практиці часто операції проводять на підставі електронних копій, забуваючи витребувати оригінали, документи можуть мати застарілу форму, також можливе викривлення обов'язкових реквізитів (назва фірми, адреса тощо), відсутність підписів та прізвищ посадових осіб. Зрештою, документи можуть бути відсутні взагалі. Тому необхідно перевіряти наявність та правильність первинних документів регулярно – щомісяця. Як показує практика, коли це робиться лише раз на рік перед складанням річної звітності – якість контролю значно знижується через велику завантаженість бухгалтерів у цей період, до того ж у випадку відсутності документів не завжди можливо їх відновити – фірма чи підприємець-контрагент можуть просто припинити діяльність до цього періоду.

Інформація про штрафи за несвочасну сплату податкових зобов'язань та подачу звітності розповість про рівень організації та відповідальності головного бухгалтера. Питання тесту щодо преміювання та заохочення працівників бухгалтерії, вважаємо, особливо актуальне саме на малих підприємствах, де ця система не так розвинена, як у великих корпораціях. Адже премія, додаткові пільги чи

соціальне забезпечення – це стимул працювати краще, для бухгалтера також.

Авторами не приділялася в тесті увага власне кваліфікації бухгалтерів, адже її зазвичай оцінюють до прийому на роботу, проте неможливо не зазначити – цей фактор є одним із визначальних для ефективної системи бухгалтерського обліку. Але, навіть кваліфікований бухгалтер може припуститися помилки – через втому, неуважність, викликану особистими переживаннями, часто навіть без значних обставин, тому система внутрішнього контролю має мінімізувати такий ризик.

Регулярне інформаційне забезпечення професійною інформацією щодо новацій у законодавстві також є дуже важливим фактором, що опосередковано впливає на якість ведення обліку. Адже зміни у формах документів, стандартах бухгалтерського обліку, податковому, господарському кодексі відбуваються чи не щоденно. І несвоєчасне реагування на нові правила та адаптація системи обліку до них може призвести до негативних наслідків. Регулярне підвищення кваліфікації працівників бухгалтерії, що ініціюється роботодавцем, матиме лише позитивні наслідки в першу чергу для власника підприємства, витрати на такі заходи варто розглядати як інвестицію в бізнес. Адже, окрім кваліфікованого спеціаліста, підприємець підвищує престижність роботи у своїй компанії – більшість спеціалістів цінують такі заходи.

Проте, при підвищенні кваліфікації та користуванні професійними інформаційними базами варто враховувати такий фактор – у бухгалтера має бути на все це вільний час. Надмірна завантаженість є ще однією особливістю роботи у сфері малого бізнесу. Велика кількість документів, перебої у роботі програмного забезпечення, заваганки власників та керівництва, які часто навантажують бухгалтера не бухгалтерською роботою, часто низький професійний рівень знань лінійних бухгалтерів і десятки інших факторів – усе це призводить до неймовірної завантаженості роботою бухгалтерів. Природно, що за таких умов постійні зміни у законодавстві відстежувати не вистачає часу та сил. Тому, керівник при організації роботи бухгалтерської служби має зважати на те, що 100-відсоткова завантаженість бухгалтера роботою, можливо на даний момент економить підприємству певну кількість грошових коштів, проте в перспективі може спричинити значні суми штрафів.

Розбіжності між фактичними обов'язками бухгалтера та його посадовою інструкцією, якій також рекомендуємо приділити увагу у нашому тесті, мають місце. Зокрема, інструкція іноді має формальний

характер, не враховує організаційну структуру підприємства, містить обов'язки, яких нема і не може бути у такої посади на підприємстві, або навпаки, не містить переліку справ, які займають більшість робочого часу бухгалтера. Вважаємо, що відповідність посадової інструкції бухгалтера дійсності сприятиме дисциплінованості працівника, а також реалізації контролю та притягнення до відповідальності. Тому, що у випадку порушення працівником своїх обов'язків, яке буде мати негативні наслідки для підприємства – доказати цей факт буде важко, якщо обов'язковість чи порядок його виконання не були прописані у посадовій інструкції. Посадова інструкція будь-якого працівника має бути його настільним документом, а не папірцем, який він підписав і віддав керівнику, навіть не читаючи.

Запропонований тест було апробовано на десяти малих підприємствах Одеської області. Результати дослідження наведені в табл. 3.

Таблиця 3

Результати тестування системи бухгалтерського обліку

Підприємство	А	Б	В	Г	Д	Є	Ж	З	І	К
Кількість працівників	8	25	16	3	15	14	3	15	4	8
Середньорічний дохід підприємства, млн. грн.	15	8	6	83	5	4	4	10	2	1
Результат, разом балів	34	28	21	16	29	9	11	8	6	11

Джерело: авторська розробка за результатами тестування

За результатами дослідження 60% підприємств вибірки не отримали навіть половини необхідної кількості балів, що свідчить про крайній незадовільний стан бухгалтерського обліку та неефективну систему внутрішнього контролю. Лише одне підприємство (А) має задовільний стан ведення обліку.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розробок за даним напрямом. Недостатня кваліфікація облікових кадрів, їх надмірна завантаженість, недобросовісність працівників, неоднозначне законодавство, що швидко змінюється, нехтування заходами контролю апаратом управління – це основні проблеми

системи обліку як елемента внутрішнього контролю, з якими час від часу зустрічається кожне підприємство. Неможливо створити ідеальні умови для ведення бізнесу, проте можна адаптуватися до них з найменшими фінансовими втратами. Ефективно працююча система внутрішнього контролю має забезпечити збереження активів компанії, регулярне надходження достовірної інформації до апарату управління та вберегти фірму від фінансових санкцій та втрат. Найважливішим компонентом системи внутрішнього контролю є система бухгалтерського обліку, проте практичні дослідження показали, що переважна більшість малих підприємств має значні, критичні недоліки в її функціонуванні. Але, налагодження облікової системи фірми варто проводити у комплексі з аналізом інших складових системи внутрішнього контролю: організаційної структури підприємства та специфічних контрольних процедур, що є предметом подальших досліджень.

Література

1. Бондар М. І. *Аудит в АПК* : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2003. 188 с.
2. Бурцев В. В. Основные направления совершенствования внутреннего контроля в организации. *Аудиторские ведомости*. 2012. № 10. С. 42-47.
3. Дікань Л. В., Шульга Н. М. Внутрішньогосподарський контроль : конспект лекцій. Харків : ХНЕУ, 2009. 60 с.
4. *Контроль та аналіз діяльності суб'єктів господарювання в умовах її диверсифікації: теорія, методологія, організація* : монографія / М. Д. Корінко. Київ, 2007. 429 с.
5. Максимова В. Ф. *Контроль і ревизія* : навч. посіб. Одеса : Одеський держ. економічний ун-т, 2003. 334 с.
6. Мельник М. В., Пантелеев А. С., Звездин А. Л. Ревизия и контроль : учеб. Москва : Кнорус, 2011. 640 с.

References

1. Bondar, M. I. (2003). *Audit v APK [Audit in AIC]*, Kyiv: KNEU, 188 s. [in Ukrainian]
2. Burtcev, V. V. (2012). *Osnovnye napravleniya sovershenstvovaniya vnutrennego kontrolya v organizatsii* [The main

directions of improving internal control in the organization], *Auditorskie vedomosti – Audit statements*, 10, 42–47 [in Russian]

3. Dikan, L. V., & Shulha, N. M. (2009). *Vnutrishnohospodarskyi kontrol [Internal control]*, Kharkiv: KhNEU [in Ukrainian]

4. Korinko, M. D. (2007). *Kontrol ta analiz diialnosti subiektiv hospodariuvannia v umovakh yii dyversyfikatsii: teoriia, metodolohiia, orhanizatsiia: monohrafiia [Control and analysis of business entities in terms of its diversification: theory, methodology, organization: monograph]*, Kyiv, 429 s. [in Ukrainian]

5. Maksimova, V. F. (2003). *Kontrol i reviziia [Control and revision]*, Odessa: Odeskyi derzhavnyi ekonomichnyi universytet, 334 s. [in Ukrainian]

6. Melnik, M. V., Panteleev, A. S., & Zvezdin, A. L. (2011). *Reviziya i kontrol [Revision and control]*, Moskva: Knorus, 640 s. [in Russian]